

ПІДПРИЄМНИЦТВО

УДК 339.13:658.62(1-88)

РОМАНЕНКО Володимир, д. е. н., професор кафедри економічної теорії та конкурентної політики КНТЕУ

ПОТЕНЦІАЛ НАСИЧЕННЯ ВНУТРІШНЬОГО РИНКУ ТОВАРАМИ ВІТЧИЗНЯНОГО ВИРОБНИЦТВА

Розглянуто внутрішній ринок як потужний ресурс розвитку національної економіки. Визначено, що основна проблема внутрішнього ринку пов'язана з промисловим розвитком. Окреслено основні чинники незначної присутності на внутрішньому ринку товарів вітчизняного виробництва та запропоновано заходи з виправлення такого стану.

Ключові слова: внутрішній ринок, промисловий потенціал, непродуктивні товари, системність, машинобудування, конкурентна політика.

Романенко В. Потенциал насыщения внутреннего рынка товарами отечественного производства. Рассмотрен внутренний рынок как мощный ресурс развития национальной экономики. Определено, что основная проблема внутреннего рынка связана с промышленным развитием. Очерчены основные факторы незначительного присутствия на внутреннем рынке товаров отечественного производства и предложены меры по исправлению такого положения.

Ключевые слова: внутренний рынок, промышленный потенциал, непродовольственные товары, системность, машиностроение, конкурентная политика.

Постановка проблеми. Внутрішній ринок у всіх країнах, у всі часи розглядався як потужний ресурс розвитку економіки. Після кризи 2008–2009 рр. помітно підвищилася увага до ролі внутрішнього ринку України, про що свідчать фахові публікації відомих вчених [1]. Важливість внутрішнього ринку в тому, що він формує багатогалузевий попит і може надати поштовх для розвитку багатьох виробників, якщо країна має значну територію, численне населення, розвинену інфраструктуру, а Україна є саме такою державою.

В умовах, коли Україна перебуває у стані торговельних обмежень з Росією, куди спрямовувалася значна частина експорту, особливо

високотехнологічного, значення внутрішнього ринку, який є однією з альтернатив, помітно зростає. Але на сьогодні: "сутність сучасної проблемної ситуації на внутрішньому ринку досить рельєфно продемонстрували такі тенденції, як згортання пропозиції товарів вітчизняного виробництва, збільшення імпортової складової в задоволенні внутрішнього попиту... Тому причини виникнення проблем внутрішнього ринку, як і шляхи їх розв'язання, слід шукати, насамперед, у площині промислового розвитку..." [1].

У зв'язку з цим дедалі більшої актуальності для національної економіки набувають питання промислового потенціалу, його структури, перспектив модернізації. Протягом більш як двох останніх десятиріч триває процес деіндустріалізації країни. Так, частка основних засобів промисловості у структурі економіки зменшилася з 34.4 % у 2000 р. до 17.5 % у 2012 р. Відбувається перекид у бік сировинних галузей, про що свідчить той факт, що, наприклад, з 1990 по 2013 рр. виробництво концентратів залізорудних неагломерованих зменшилося лише на 10 %, а багатьох видів продукції обробної промисловості – в десятки і сотні разів, або було повністю ліквідовано. Так, виробництво тракторів для сільського та лісового господарств з 1990 по 2013 рр. зменшилося у 25 разів.

Зазначені зрушення призвели до зростання енергоємності промислового виробництва, оскільки найбільше падіння відбулося в малоенергоємних видах економічної діяльності: легкій промисловості та машинобудуванні. Так, енергоємність товарної продукції у цих галузях відповідно в 29 і 7.5 разів менша ніж у чорній металургії [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання функціонування внутрішнього ринку висвітлено у працях багатьох вчених, зокрема: В. Грець, В. Точиліна [3], В. Лагутіна [4]. Щодо виробничих аспектів наповнення внутрішнього ринку товарами вітчизняного виробництва, то останніми роками найбільш фундаментальною працею стала колективна монографія Л. Дейнеко, Т. Осташко, В. Точиліна [5]. Однак проблема настільки складна, що багато питань не знайшло достатнього відображення в працях науковців. Це стосується як сучасного стану, так і перспектив наповнення внутрішнього ринку вітчизняного виробництва, особливо непродовольчими товарами, серед яких слід виділити товари тривалого користування.

Метою дослідження є оцінка стану внутрішнього ринку з позицій присутності на ньому товарів вітчизняного виробництва та надання відповідних рекомендацій щодо покращання ситуації.

Матеріали та методи. Під час дослідження використано матеріали Державної служби статистики України та наукові праці з питань розвитку внутрішнього ринку та промислового потенціалу України. Застосовано методи аналізу і синтезу, системного підходу при визначенні основних причин незначної присутності на внутрішньому ринку непродовольчих товарів вітчизняного виробництва.

Результати дослідження. Останніми роками спостерігається стала тенденція до скорочення на внутрішньому ринку товарів вітчизняного виробництва (табл. 1).

Таблиця 1

Частка продажу товарів внутрішнього виробництва, %

Група товарів	2005 р.	2010 р.	2013 р.
Продовольчі	78.6	75.1	71.7
Непродовольчі	70.5	64.4	50.3
Усього	71.8	66.5	54.3

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України.

Особливо загрозовою є ситуація з непродовольчими товарами, частка яких у 2013 р. відносно 2005 р. скоротилася в 1.4 раза. Аналіз номенклатури непродовольчих товарів свідчить (табл. 2), що найменша частка на внутрішньому ринку припадає на вироби легкої промисловості (одяг, взуття) та машинобудування (аудіо- та відеообладнання, прилади електропобутові, автомобілі).

Таблиця 2

Непродовольчі споживчі товари, вироблені на території України, у товарообороті торгової мережі підприємств (юридичних осіб) у 2013 р., % до загального обсягу продаж відповідної товарної групи

Непродовольчі товари	Частка продажу
Усього	39.0
у тому числі:	
товари текстильні та галантерея	26.7
одяг	9.3
взуття	2.3
засоби для миття, чищення та догляду	37.3
товари парфумерно-косметичні	20.9
меблі	40
килими, покриття для підлоги та стін	45.6
посуд та столові прибори	24.8
прилади електропобутові	11.5
комп'ютерна та інша обчислювальна техніка	0.9
товари спортивні, включаючи велосипеди	20.6
аудіо- та відеообладнання, включаючи телекомунікаційне устаткування	3.6
матеріали будівельні	59
вироби ювелірні	72.1
автомобілі та автотовари	10.7
побутові товари, неелектричні	30.7
товари фармацевтичні	50.8

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України.

Нижче наведено основні причини незначної присутності на внутрішньому ринку товарів вітчизняного виробництва і подальшої тенденції до їх скорочення.

Засилля контрабандної та низькоякісної імпоротної продукції. Так, існує значна невідповідність статистичних даних щодо продажу товарів тривалого користування у роздрібній мережі підприємств по Україні і надходження відповідної групи товарів за імпортом та вироблених на території України. Наприклад, в Україну у 2010 р. імпортовано 576 тис. шт. приймальної апаратури для радіомовлення (код 8527). У цьому ж році у роздрібній мережі підприємств по Україні реалізовано 272.2 тис. шт. радіоприймальних пристроїв (табл. 3).

Таблиця 3

Динаміка обсягу імпорту апаратури для радіомовлення та реалізації у роздрібній торговельній мережі, тис. шт.

Показник	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Імпортовано	1402.5	2177.9	302.1	450.5	433.4	670.6
Реалізовано	179.7	269.5	182.7	272.2	–	–

Джерело: за даними Державної служби статистики України.

Враховуючи, що класифікатор продукції зовнішньоекономічної діяльності (код 527) містить товари, які здебільшого реалізуються не у роздрібній мережі, зокрема, радіоприймачі для застосування в моторних транспортних засобах (код 852721) у процесі їх виробництва, а також для коректного порівняння, цю кількість слід відняти від загальної кількості приймальної апаратури для радіомовлення. Припустимо, що існує ще інша невідповідність між класифікацією продукції зовнішньоекономічної діяльності і тією, що реалізується в роздрібній мережі на внутрішньому ринку, різниця 178.3 тис. шт. є занадто великою. Отже, можна припустити, що мінімум 100 тис. шт. радіоприймальної апаратури, яку імпортовано в Україну, не було враховано в офіційній звітності щодо продажу товарів у роздрібній мережі підприємств. Щодо радіоприймальних пристроїв, вироблених на території України і реалізованих на внутрішньому ринку, то вони не бралися до уваги, оскільки, наприклад у 2010 р. їх було виготовлено лише 2000 шт. Особливо велика різниця між імпортованими і реалізованими радіоприймальними пристроями спостерігалася у 2007 та 2008 рр., коли імпорт з урахуванням відповідного коригування перевищував обсяг реалізації у роздрібній мережі у 7.8 і 8.1 раза.

Критична ситуація склалася в легкій промисловості. Як стверджує виконавчий директор Всеукраїнського об'єднання роботодавців легкої промисловості "Укрлепром" Т. Ізовіт, "нині ринок товарів легкої промисловості ми оцінюємо в 70–80 млрд грн. А офіційний його обсяг

у нас 27.5 млрд грн. Усе, що зверху, – нелегально завезено до України або виготовлено в підпільних цехах..." [6].

Ліквідація або деградація багатьох базових технологій і виробництв, що становлять основу сучасних товарів. У машинобудуванні йдеться насамперед про мікроелектроніку, електротехніку, двигунобудування, в легкій промисловості – виробництво тканин та пряжі. Сьогодні важко знайти споживчі товари тривалого користування, які не містили б продукцію мікроелектроніки, більше того, в багатьох випадках саме параметри електронних компонентів визначають характеристики споживчих товарів. Так, основу сучасного радіоприймача становлять 1–2 мікросхеми. Україна володіла певним потенціалом у цій сфері: на Чернівецькому підприємстві "Гравітон" виготовлялись мікросхеми серії K174XA34, K174XA42 – стереофонічний ЧМ-приймач та однокристальний ЧМ-приймач (аналог TDA 7021, TDA 7000). Але цього виробництва вже не існує, як і багатьох інших. Потенціал електронної промисловості втрачено більш як на 90 %, що призвело до обвального падіння виробництва телевізорів, радіоприймачів, іншої радіоелектронної апаратури. Не краща ситуація і з виробництвом двигунів для автомобілів і тракторів [7].

Критичний стан у легкій промисловості пояснюється також різким падінням або навіть ліквідацією виробництва тканин, волокна текстильного, пряжі. Якщо падіння виробництва виробів з бавовни ще якось можна пояснити об'єктивним чинником – розривом господарських зв'язків із республіками Середньої Азії (постачальниками сировини), то ситуація з виробництвом льоноволокна, вовняних та шовкових тканин обумовлена виключно внутрішніми суб'єктивними чинниками. Виробництво вовняних тканин порівняно з 1990 р. зменшилось у 12 разів, лляних – майже у 200 разів. Виробництво шовкових тканин взагалі ліквідовано, хоча загальний обсяг їх виробництва становив близько 300 млн м², що в 3 рази більше ніж усіх тканин сьогодні.

Невиважена конкурентна політика, яка виявляється в невиправданій конкуренції вітчизняних товаровиробників та нерівних конкурентних умов вітчизняних та закордонних підприємств [8].

Нерівність конкурентних умов у сфері оподаткування, кредитування призводить до суттєвої корупційної складової.

Недостатня підтримка державою вітчизняного товаровиробника. У сфері державних закупівель здебільшого перевага необгрунтовано надається іноземним виробникам за наявності аналогічного або навіть кращого вітчизняного товару. Найбільш яскравим є приклад із закупівлею швидкісних потягів "Хюндай", аналог яких виготовляє Крюківський вагонобудівний завод.

Відсутність системності у діяльності наукоємного виробництва, що є основою багатьох видів продукції. Немає єдиного ланцюга не тільки по напрямку наука-виробництво (лише 10 % наробок НАН України впроваджується у виробництво), а й у самій структурі

виробництва. Так, підприємства радіопромисловості 95–100 % комплектуючих закупають за кордоном, а виробництво мікроелектроніки та елементної бази (яке ще залишилося) в основному працює на експорт.

До негативних чинників, що ускладнюють наповнення внутрішнього ринку товарами вітчизняного виробництва, також слід віднести відсутність:

- перетоку капіталів із сировинних галузей до обробної промисловості внаслідок "спокуси" штучно завищених прибутків у добуванні корисних копалин за рахунок нехтування природоохоронними заходами;

- великих виробників по багатьох товарних групах, де потенційними конкурентами на внутрішньому ринку є потужні транснаціональні корпорації.

З метою збільшення присутності вітчизняних товарів на внутрішньому ринку доцільно вжити такі заходи.

По-перше, запровадження дієвої державної економічної політики, спрямованої на підтримку і захист галузей обробної промисловості з високою часткою доданої вартості і незначним енергоспоживанням. До таких, насамперед, слід віднести легку промисловість та машинобудування. Така підтримка може бути здійснена через системні дії і заходи. Для легкої промисловості, наприклад, це може виявитись в узгодженні аграрної і промислової політики, що має передбачати заходи з розширення площ технічних культур (льону, ненаркотичної коноплі, шовковиці для розведення тутового шовкопряду та інших культур, для яких в Україні є сприятливі природно-кліматичні умови), що є основою сировинної бази для виробництва тканин. Одночасно слід передбачити створення системи машин, технологій, науковий супровід для вирішення поставлених завдань.

Системність передбачає розробку заходів свідомого впливу на економічні процеси. Особливо значення цього чинника зростає в умовах військової агресії проти України, яка набуває ознак довготривалого характеру. Йдеться і про термінову необхідність відродження та подальшого розвитку вітчизняного ВПК. В умовах, коли більше 20 років проводилася цілеспрямована політика зі знищення військової сфери, зробити це вкрай складно, але конче необхідно. Досвід Першої і Другої світових війн свідчить, що під час військових дій у країні зростає значення політики етатизму, і це об'єктивно, оскільки держава стає потужним замовником з виготовлення військової техніки і спорядження.

По-друге, найменша присутність вітчизняних товарів на внутрішньому ринку припадає на товарні групи, пов'язані з машинобудуванням. Криза, яка постійно триває в цій галузі, поглиблюється. Так, у 2014 р. індекс продукції машинобудування до відповідного періоду попереднього року становив 78.7 %, що є найнижчим показником для переробної промисловості. Отже, на порядку денному стоїть завдання

зупинити падіння в цій стратегічно важливій галузі та створити передумови для зростання і подальшого розвитку. Проблема ускладнюється ще й тим, що в умовах військової агресії з боку Росії багато підприємств змушені припинити поставки продукції в цю країну, для яких вона була головним ринком збуту. Частково вирішення цієї проблеми для підприємств ВПК (які є складовою частиною машинобудування) можливо за рахунок випуску озброєнь для української армії.

Крім того, існує цілий комплекс невирішених проблем стосовно залучення інших підприємств машинобудування для випуску цивільної продукції на внутрішній ринок. Нині машинобудування в Україні має фрагментарний, некомплексний характер, до того ж характеризується розпорошеністю, відсутністю великих організаційних утворень, що унеможливує конкуренцію зі світовими виробниками навіть на внутрішньому ринку. Однак для відродження вітчизняного машинобудування саме внутрішній ринок має відіграти ключову роль. Світовий досвід становлення і розвитку цієї галузі в провідних машинобудівних державах світу засвідчує пріоритетність саме внутрішнього ринку на етапі становлення та виходу з кризи. "Є такий взаємозв'язок: шойно виділяли кошти для Міноборони на розробку і закупівлю вітчизняних озброєнь, приміром 100 млн грн, то коли ці кошти нормально використовували, це давало поштовх на наступні роки на мільярди гривень експорту продукції" [9].

Подібним шляхом слід йти і при виробництві цивільної продукції, наприклад, закупівля Укрзалізницею швидкісних потягів Крюківського вагонобудівного заводу відкриває експортні можливості для цього підприємства.

Звісно, в умовах глобалізації орієнтація виробника лише на внутрішній ринок не може забезпечити йому конкурентоспроможність, але саме внутрішній ринок зможе стати трампліном для подальшого розвитку.

По-третє, необхідна виважена конкурентна політика на внутрішньому ринку, суть якої у створенні рівних конкурентних умов для всіх учасників ринку. В ситуації, що склалася, українські підприємства, які виробляють непродовольчі товари, особливо наукомісткі та з тривалим терміном користування, перебувають у нерівних конкурентних умовах відносно іноземних товаровиробників. Йдеться про умови кредитування, масштаби виробництва, використання сучасних технологій та високопродуктивної енергоощадливої елементної бази. Суттєво спотворює конкурентне середовище і наявність на внутрішньому ринку контрабандної фальсифікованої продукції іноземного походження. Створити ідеально рівні конкурентні умови в принципі неможливо, але впроваджувати симетричні або асиметричні заходи вкрай необхідно. Наприклад, якщо з тих чи інших причин не вдається подолати надходження на внутрішній ринок неякісної продукції іноземного похо-

дження, то національному виробнику необхідно надати можливість постачати спрощені аналоги подібної продукції з активним залученням ресурсу малого і середнього бізнесу.

Висновки. Потенціал внутрішнього ринку України цікавить не лише вітчизняних виробників, а й іноземних. Найбільш пріоритетними називають агросектор, сферу енергозбереження, інфраструктурні проекти. Так, Україна гостро потребує інвестицій. І тут можливі два варіанти. Перший, коли інвестиційний вплив обмежується завезенням готової продукції або її збиранням з іноземних комплектуючих. І другий, коли інвестиції вкладаються у розвиток базових технологій і виробництв: мікроелектроніку, двигунобудування, розвиток перспективних нано- і біотехнологій. У першому випадку створюється небезпечна і нерівноправна конкуренція для національних виробників, у другому – залучення інвестицій збільшує виробничий потенціал національних виробників і відкриває перспективи виходу не тільки на внутрішній, а й на зовнішній ринок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Якубовський М. М. Внутрішній ринок як дзеркало проблем української промисловості / М. М. Якубовський // Економіка України. — 2012. — № 8. — С. 4.
2. Романенко В. А. Структурні зрушення в промисловості як фактор енерго-ефективності / В. А. Романенко // Економіка промисловості. — 2011. — № 4. — С. 77.
3. Грець В. М. Концепція розвитку внутрішнього ринку України / В. М. Грець, В. О. Точилін // Вісн. Ін-ту екон. прогнозування НАН України. — 2002. — № 2.
4. Лагутін В. Д. Внутрішній ринок споживчих товарів: Теорія розвитку і регулювання : монографія / В. Д. Лагутін. — К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2008. — 327 с.
5. Проблеми, напрями та чинники сприяння розвитку внутрішнього ринку України (реальний сектор економіки) : кол. монографія / Л. В. Дейнеко, Т. О. Осташко, В. О. Точилін та ін. — К., 2013. — 292 с.
6. Своя сорочка ближче до тіла // Голос України. — 2014. — 10 січ. — С. 10.
7. Романенко В. А. Розвиток машинобудування в Україні: системний підхід / В. А. Романенко // Економіка України. — 2013. — № 10.
8. Романенко В. А. Вплив конкурентної політики на розвиток машинобудування в Україні / В. А. Романенко // Економіка промисловості. — 2011. — № 1.
9. ОПК працює // Урядовий кур'єр. — 2014. — 13 берез. — С. 8.

Стаття надійшла до редакції 11.02.2015.

Romanenko V. Potential of internal market saturation with domestic products.

Background. Domestic market is seen as a powerful resource for economic development. The essence of modern problematic situation in the domestic market is minimized supply of goods of domestic production and increased import component. The cause of the problem and ways of its solution can be found in the plane of industrial development.

The **aim** of the study is assessment of the internal market from the point of presence of the domestic products.

Materials and methods. During the study data from the State Statistics Service of Ukraine and scientific work on the development of the internal market and industrial potential of Ukraine were used. The method of analysis and synthesis, systematic approach to identifying the main causes of the insufficient presence in the domestic market of consumer goods produced domestically have been used.

Results. It was found that the main causes of the negative trend to reduce the presence of non-food products on the domestic market are the dominance of smuggling and shadow economy, the elimination or degradation of many basic technologies and industries that are the foundation of modern goods, ill-considered competition policy, which manifests itself in unequal competitive conditions domestic and foreign producers.

Conclusion. It is proposed to introduce an effective state economic policy aimed at supporting and protecting manufacturing industries with high added value and low power consumption, namely machinery and light industry.

Keywords: internal market, industrial potential, non-food products, systematic, engineering, competition policy.

REFERENCES

1. *Jakubovs'kyj M. M.* Vnutrishnij rynek jak dzerkalo problem ukrai'ns'koi' promyslovosti / M. M. Jakubovs'kyj // *Ekonomika Ukrai'ny*. — 2012. — № 8. — S. 4.
2. *Romanenko V. A.* Strukturni zrushennja v promyslovosti jak faktor energoefektyvnosti / V. A. Romanenko // *Ekonomika promyslovosti*. — 2011. — № 4. — S. 77.
3. *Grec' V. M.* Konceptija rozvytku vnutrishn'ogo rynku Ukrai'ny / V. M. Grec', V. O. Tochylin // *Visn. In-tu ekon. prognozuvannja NAN Ukrai'ny*. — 2002. — № 2.
4. *Lagutin V. D.* Vnutrishnij rynek spozhyvchych tovariv: Teorija rozvytku i reguljuvannja : monografija / V. D. Lagutin. — K. : Kyi'v. nac. torg.-ekon. un-t, 2008. — 327 s.
5. *Problemy, naprjamy ta chynnyky spryjannja rozvytku vnutrishn'ogo rynku Ukrai'ny (real'nyj sektor ekonomiky) : kol. monografija / L. V. Dejneko, T. O. Ostashko, V. O. Tochylin ta in.* — K., 2013. — 292 s.
6. *Svoja sorochka blyzhche do tila // Golos Ukrai'ny*. — 2014. — 10 sich. — S. 10.
7. *Romanenko V. A.* Rozvytok mashynobuduvannja v Ukrai'ni: systemnyj pidhid / V. A. Romanenko // *Ekonomika Ukrai'ny*. — 2013. — № 10.
8. *Romanenko V. A.* Vplyv konkurentnoi' polityky na rozvytok mashynobuduvannja v Ukrai'ni / V. A. Romanenko // *Ekonomika promyslovosti*. — 2011. — № 1.
9. *OPK pracuje // Urjadovyj kur'jer*. — 2014. — 13 berez. — S. 8.